

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ

**АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ НОМИДАГИ ЖИЗЗАХ ДАВЛАТ
ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУТИ
ИЖТИМОЙ ФАНЛАР КАФЕДРАСИ**

5141500 - Миллий ғоя, ҳуқуқ ва маънавият асослари таълим йўналиши

ЖАМИЯТ МАЪНАВИЙ ҲАЁТИ

мавзусида бажарилган

РЕФЕРАТ

Бажарувчи: Тиркашев Ж

ЖИЗЗАХ - 2012

Жамият маънавий ҳаёти

Режа:

1. Жамиятнинг маънавий ҳаёти, асосий таркибий элементи.
2. Ижтимоий онг – жамият маънавий ҳаётининг асоси.
3. Ижтимоий онг шакллари.
4. Миллий ғоя ва мафкур. Миллий мафкура ва ижтимоий тараққиёт

Таянч тушунчалар.

Жамиятнинг маънавий ҳаёти, маънавият, маънавий эҳтиёж, маънавий ишлаб чиқариш, маънавий ўзлаштириш, маънавий муносабат, ижтимоий онг.

Жамиятнинг маънавий ҳаёти-деганда кишиларнинг маънавий ишлаб чиқариш фаолиятлари, унинг натижалари ҳамда маънавий ишлаб чиқариш жараёнида шаклланадиган алоқа ва муносабатлар назарда тутилади.

Маълумки ишлаб чиқаришсиз жамиятнинг ўзи бўлиши мумкин эмас, зотан ишлаб чиқариш кишиларнинг эҳтиёжларини қондиришга йўналтирилган. Ишлаб чиқариш фаолияти икки кўринишда намоён бўлади:

- 1) моддий ишлаб чиқариш
- 2) маънавий ишлаб чиқариш

Маънавий ишлаб чиқариш деганда онг, ғоялар, қарашларни ишлаб чиқариш назарда тутилади.

Демак, жамиятнинг маънавий ҳаёти деганда унда ишлаб чиқарилган хилма-хил қарашлар, ғоялар назарда тутилади.

Жамиятнинг маънавий ҳаёти ўзига хос таркибий тузилишга эга. Унинг асосий элементлари деганда:

- а) маънавий фаолият
- б) маънавий эҳтиёж

в) маънавий ўзлаштириш

г) маънавий муносабатлар назарда тутилади.

Маънавий фаолият ёки маънавий ишлаб чиқариш инсон фаолиятининг муҳим кўриниши бўлиб, кишиларнинг маънавий эҳтиёжларини қондиришга қаратилган нарсаларни яратишини назарда тутади. Маънавий ишлаб чиқариш инсоннинг оламга фол муносабатини ифодалайди. Айти вақтда маънавий ишлаб чиқариш ўзининг бир қатор жиҳатлари билан моддий ишлаб чиқаришдан фарқланади.

а) Агар моддий ишлаб чиқариш натижалари нарсалар дунёсини ишлаб чиқаришга, моддий қадриятларни яратишга қаратилган бўлса, маънавий фаолият натижалари ғоялар билимлар, маънавий қадриятларнинг шаклланишига олиб келади.

б) Моддий ишлаб чиқариш кишилар ҳаётига бевосита зарур нарсаларни яратишга йўналтирилгани ҳолда маънавий ишлаб чиқариш жамият ҳаёти учун оқибат натижада муҳим аҳамият касб этади.

в) Моддий ишлаб чиқариш натижалари бўлмиш маҳсулотлар предметли характерга эга бўлса, маънавий ишлаб чиқариш натижалари билим, ахборотлар шаклида намоён бўлади.

г) Маънавий ишлаб чиқариш жамият ҳаётининг бошқа барча соҳалари (иқтисодий, ижтимоий, сиёсий) нинг янада такомиллашиб боришига хизмат қилади.

д) Маънавий ишлаб чиқариш турли шакл ва кўринишлардан иборат билимларнинг шаклланиши ва тараққиётига хизмат қилади.

е) Маънавий ишлаб чиқариш ижтимоий фикрнинг шаклланишига хизмат қилади. Бунда ғоя, ғоявийлик муҳим ўрин тутади.

ж) Маънавий ишлаб чиқариш оламни назарий, рационал билиш асосида курилади.

з) Маънавий ишлаб чиқаришда ижоднинг устиворлиги кузатилади.

й) Маънавий ишлаб чиқариш деганда ишлаб чиқилган ғояларни жамият ҳаётига ёйиш ҳам назарда тутилади.

Маънавий ишлаб чиқариш жараёни инсонни, унинг онгини ўстиради, бойитади. Айни вақтда одамларнинг маънавий эҳтиёжларини қондиришга қаратилган билимлар, ғоялар, назариялар, бадий образлар ва бошқа маънавий қадриятларни ишлаб чиқаришга йўналтирилган бўлади.

Маънавий ва моддий ишлаб чиқаришни асло бир-биридан ажратиб бўлмайди. Бу яхлит ишлаб чиқариш жараёнининг ўзаро узвий боғлиқ 2 томонини ташкил этади.

Маънавий ишлаб чиқариш жараёнининг ўзи муттасил ривожланиб боради. Дастлаб маънавий ишлаб чиқариш халқ ижодиётида ўз ифодасини топган.

Ақлий меҳнатнинг жисмоний меҳнатдан ажралиб чиқиши маънавий ишлаб чиқариш соҳаларининг шаклланиши ва тараққиётига хизмат қилган. Шу асосда маънавий ишлаб чиқариш ихтисослашиб борган.

Маънавий ишлаб чиқариш жараёни, унинг натижасида яратилган жамики нарсалар: адабиёт, ахлоқ, тил, санъат, фан жамият маънавий ҳаётининг шаклланиши ва ривожланишига сабабчи бўлади.

Маънавий ишлаб чиқариш кенг маънодаги тушунча бўлиб, унинг жараёнида:

а) образлар, ғоялар, назариялар яратилади.

б) инсоннинг ўзи ва жамият такомиллашиб боради.

Жамиятнинг маънавий ҳаёти узвий бир-бирига боғлиқ жараёнлардан тизимидан иборат. Бу тизимни маънавий эҳтиёж-маънавий фаолият-маънавий ўзлаштириш тарзида ифодалаш лозим.

Шу нуқтаи назардан қараганда, жамиятнинг маънавий ҳаёти маънавий эҳтиёжларни қондиришга йўналтирилган, деб ҳисоблаш лозим. Маънавий эҳтиёж деганда, маънавий қадриятларни яратиш ва ўзлаштириш эҳтиёжи назарда тутилади. Инсон ўз табиатига кўра фақат «қорин ғами»,

«тирикчилик ташвиши» билангина яшай олмайди. Унда моддий эҳтиёждан кам аҳамиятга эга бўлмаган маънавий эҳтиёж ҳам бор. Бу эҳтиёж «руҳ эҳтиёжи» деб ҳам юритилади. Инсон ақлий етукликка, ахлоқий баркамолликка интилади. У ўз табиатига кўра оламни тобора кўпроқ била боради, доимо гўзалликка интилади. Буларнинг ҳаммаси маънавий эҳтиёжга тааллуқли.

Инсоният жамияти тараққиётининг қуйи босқичларида маънавий эҳтиёжлар моддий эҳтиёжлардан ажралмаган ва кишиларнинг кундалик ҳаёти ва фаолияти билан тақозоланган. Моддий ишлаб чиқариш тараққиёти маънавий эҳтиёжлар учун дастлабки имкониятларни яратган даврдан бошлаб маънавий ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш орқали маънавий эҳтиёжларни қондириш имкони яратилган.

Тарихан маънавий эҳтиёжлар моддий эҳтиёжлардан кейин шаклланган, лекин бундан маънавий эҳтиёж моддий эҳтиёжлардан келиб чиқади, деган хулосага келиш хатодир.

Маънавий ўзлаштириш, деганда маънавий қадриятлар: билим, тил, адабиёт, санъат, ахлоқ нормалари кабиларни истеъмол қилиш назарда тутилади.

Маънавий ишлаб чиқариш натижалари (билимлар, бадий ва хоказо ижод намуналарининг жамият ҳаётига кириб бориши-маънавий ўзлаштиришдир.

Жамият ўзаро бир-бири билан алоқа – муносабатга киришган кишилар жамоасидир. Жамият аъзолари орасида объектив тарзда юзага келадиган алоқа ва муносабатлар ижтимоий муносабатлар, деб юритилади. Кишилар орасидаги алоқа ва муносабатлар қанчалик хима-хил бўлмасин, улар 2 асосий кўринишга эга:

- а) Моддий, иқтисодий муносабатлар
- б) Маънавий муносабатлар

Маънавий муносабатларга ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий, диний кабиларни киритиш мумкин.

Моддий, иқтисодий муносабатлар инсон онгидан ташқарида, унга боғлиқ бўлмаган ҳолда шаклланади. Маънавий муносабатлар онг орқали амалга ошади ва бунда жамиятдаги ғоялар, маънавий қадриятлар маънавий муносабатларга ҳал қилувчи даражада таъсир кўрсатади.

Маънавий муносабатларнинг ўзига хос кўриниши – шахслараро муносабатлардир.

Жамият маънавий ҳаёти маънавият тушунчасида ўз ифодасини топади.

Маънавият – кишиларнинг ўзаро муносабатлари ва ҳаётий тажрибалари давомида шаклланадиган ва ривожланадиган қадриятлар тизими.

Маънавият инсоннинг инсон бўлиб шаклланишига туртки берадиган буюк омил.

Маънавият инсоннинг

- ботиний дунёси, руҳияти, ўз-ўзини англаши
- онглилиги, қобилияти, интилишлари
- дид-фаросати, ақл-заковати, яхшиликни ёмонликдан, адолатни разолатдан, гўзалликни хунукликдан, оқилликни жоҳилликдан ажрата билиш қобилияти.

Айни вақтда маънавият жамиятга насбатан қўлланади. Тил, адабиёт, санъат, диний эътиқод, фан, ахборот тизимлари, оммавий ахборот воситалари. Таълим-тарбия жамият маънавиятини ифодаладиган ижтимоий ҳодисалардир.

Жамият маънавий ҳаётининг асосини жамият онги-ижтимоий онг ташкил этади. Ижтимоий онг жамият ҳаёти-ижтимоий борлиқнинг инсон миясидаги инъикосидир.

Ижтимоий онг жамиятда яратилган хилма-хил ижтимоий қарашлар (ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий, диний, илмий ва х.к) тасаввурлар, ғоялар, назарияларни ўз ичига қамраб олади.

Ижтимоий онг жамият маънавий ҳаётини ўзида мужассамлаштирган мураккаб тизимига эга бўлган ижтимоий ҳодисадир. Ижтимоий онгнинг структурасига а) ижтимоий онг соҳалари; б) ижтимоий онг даражалари; в) ижтимоий онг шакллари киради. Ижтимоий онг соҳаларига кундалик ва назарий онг: даражаларига – ижтимоий руҳият ва ижтимоий мафкура, шаклларига-ахлоқий, эстетик, диний, сиёсий, ҳуқуқий онг киради.

Ижтимоий онг жамиятда кечадиган ўзгаришлар, жараёнларни англаш орқали шаклланади.

Жамият маънавий ҳаётида амал қиладиган умумий қонун-ижтимоий онгнинг нисбий мустақиллиги, деб юритилади.

Бу қонуннинг амал қилиш ижтимоий онг ва борлиқнинг бирлиги ва узвий алоқадорлигида, ижтимоий онг тараққиётидаги ворислилиқда, ижтимоий онгнинг жамият ҳаётига фаол таъсирида намоён бўлади.

Республика Президенти Ислом Каримов томонидан ишлаб чиқилган демократик ҳуқуқий давлат ва эркин фуқаролик жамиятини қуриш концепциясининг муҳим томонини жамият маънавиятига дахлдор муаммолар ташкил этади. У «Ўзбекистоннинг ўз истиқлол ва тараққиёт йўли» асарида Ўзбекистонни ривожлантиришнинг маънавий ахлоқий негизлари устида тўхталиб, «Ўзбекистонни янгилаш ва ривожлантириш тўртта негизга асосланади. Булар:

- умуминсоний қадриятларга содиқлик;
- халқимизнинг маънавий меросини мустаҳкамлаш ва ривожлантириш;
- инсоннинг ўз имкониятларини эркин намоён қилиш;

- ватанпарварлик; - эканлигини асослаб берди.¹

Адабиётлар:

1. Каримов И.А. Истиқлол ва маънавият. Т., Ўзбекистон, 1994.
2. Каримов И.А. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. Т., Шарқ, 1998.
3. Туленов Ж. Жамият фалсафаси – олтинчи бўлим. Т., 2001. 31-40 бетлар.
4. Туленов Ж. Диалектика назарияси. Т., Ўзбекистон, 2001. 252-261 бетлар.
5. С.Э. Крапивенский. Социальная философия. М., ВЛАДОС, 1998 215-258 С.
6. Фалсафа қомусий луғат. Т., Шарқ. 2004.
7. Туленов Ж. , Қодиров Б., Гофуров З. Маънавий юксалиш сари. Т, Мехнат, 2000.
8. В.С.Барулин. Социальная философия. М., ФАИР –ПРЕСС, 186-202 С.

Назорат учун саволлар:

1. “жамият маънавий ҳаёти” деганда нимани тушунасиз?
2. Жамият маънавий ҳаётининг асосини нима ташкил этади?
3. Маънавий эҳтиёжга нималар киради?
4. Маънавий ишлаб чиқаришнинг ўзига хос хусусиятлари ҳақида нимани биласиз?
5. Ижтимоий онгнинг моҳияти ва тизимини таҳлил қилинг?

¹ Каримов И.А. Ўзбекистон: миллий исти қлол, иқтисод, сиёсат, мафкура. – Т., «Ўзбекистон», 1993 йил, 74-бет.